

В.В. Кривенко,
заступник Голови Верховного
Суду України — секретар
Судової палати
в адміністративних справах
Верховного Суду України,
кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України

О.В. Константій,
науковий консультант
управління забезпечення
діяльності Судової палати
в адміністративних справах
Верховного Суду України,
кандидат юридичних наук,
доцент

Summary

The article deals with the problems associated with applying the ECHR and enforcement of the ECtHR's judgments by the courts of administrative jurisdiction of Ukraine, outlines the role and significance of the Supreme Court of Ukraine in the Conventional system at the national level. The authors suggest that the legislation and law enforcement practice to be improved

Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та забезпечення виконання рішень Європейського суду з прав людини при вирішенні справ адміністративної юрисдикції на національному рівні: роль і функції Верховного Суду України

Верховна Рада України відповідним Законом від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі — Конвенція), яка з того часу є частиною національного законодавства. Це означає, що національні суди загальної юрисдикції мають застосовувати положення цього міжнародно-правового договору, зокрема щодо прав і свобод кожної людини, при здійсненні судочинства в усіх категоріях справ (адміністративних, господарських, кримінальних, цивільних). Ці положення більш пріоритетні (мають більшу юридичну силу), ніж норми законів України. Згідно із ч. 2 ст. 19 Закону від 29 червня 2004 р. № 1906-IV «Про міжнародні договори України» якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору. Тобто приписи Конвенції в національній правовій системі за юридичним значенням займають проміжне місце між положеннями Конституції та законів України. Саме ці приписи підлягають першочерговому застосуванню у разі невідповідності їм норм законів, прийнятих парламентом України.

З метою створення національного правового механізму виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ Верховна Рада України 23 лютого 2006 р. прийняла Закон № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», у ст. 17 якого зазначено, що «суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права»

Положення Конвенції щодо обов'язку держав-учасниць поважати права людини і створювати умови для забезпечення реалізації приватними особами їх прав та свобод, гарантованих цим міжнародним документом, набувають практичної інтерпретації в діяльності Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ), рішення та правові позиції якого щодо застосування його норм і приписів, додаткових протоколів до нього до конкретних життєвих ситуацій традиційно вважаються в наш час «живою Конвенцією». З метою створення національного правового механізму виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ Верховна Рада України 23 лютого 2006 р. прийняла Закон № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (далі — Закон № 3477-IV), у ст. 17 якого зазначено, що «суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права».

Про те, що необхідно застосовувати судову практику ЄСПЛ щодо тлумачення принципу верховенства права (він полягає у визнанні найвищою цінністю людини, її прав і свобод та визначенні ними змісту і спрямованості діяльності держави) в адміністративному судочинстві, законодавець наголосив у Кодексі адміністративного судочинства України (далі — КАС). Так, у ч. 2 ст. 8 цього Кодексу передбачено, що адміністративні суди при вирішенні справ мають застосовувати принцип верховенства права з урахуванням судової практики ЄСПЛ.

У діяльності суддів із здійснення судочинства та в роботі органів влади (адміністративних установ) виявляється чимало проблем, зумовлених недостатньою обізнаністю з положеннями Конвенції та практикою ЄСПЛ

У Рекомендації Rec (2004)5 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо перевірки законопроектів, існуючих законів та адміністративної практики на відповідність стандартам, викладеним в Європейській конвенції з прав людини (ухвалено на 114-й сесії Комітету міністрів від 12 травня 2004 р.) зазначено про те, що Конвенція стала невід'ємним складником національного правопорядку всіх держав-учасниць, і про важливу роль національних судів у цьому процесі. У цій Рекомендації також підкреслено важливість закріпленого в ст. 1 Конвенції принципу субсидіарності, відповідно до якого основними гарантами прав, викладених у цьому міжнародному договорі, залишаються держави, які приєдналися до нього, і тому вимога щодо найефективнішого та безпосереднього захисту цих прав і свобод «стосується всіх державних органів, зокрема судів, адміністративних та законодавчих органів».

Позиція Комітету міністрів Ради Європи щодо пріоритетності, найбільшої значущості створення передусім на національному рівні ефективної системи гарантування прав і свобод, визначених у Конвенції, була висловлена й в Інтерлакенській декларації міністерської конференції від 19 лютого 2010 р. (далі — Інтерлакенська декларація). Цим документом затверджено план дій щодо довгострокового підвищення ефективності конвенційної системи. Зокрема, в п. 2 розд. «Конференція» зазначено, що Конференція високого рівня «повторює зобов'язаність Держав-Сторін стосовно того, що права і свободи, викладені у Конвенції, мають бути повністю забезпечені на національному рівні, та вимагає посилити принцип субсидіарності».

У діяльності суддів із здійснення судочинства та в роботі органів влади (адміністративних установ) виявляється чимало проблем, зумовлених недостатньою обізнаністю з положеннями Конвенції та практикою ЄСПЛ. Це відображається на невисоких поки що рівні гарантування та непорушення в їх діяльності прав і свобод приватних осіб, показниках практичної реалізації (застосування) правових позицій та висновків практики ЄСПЛ. Існує необхідність також приведення у відповідність із найкращими зразками управління в країнах Європи, правом ЄС національного законодавства, його ідеологічного наповнення засадами верховенства права, в тому числі визначеними в рішеннях ЄСПЛ.

Про необхідність кардинального реформування національної системи гарантування та захисту конвенційних прав і свобод свідчить те, що через невирішені зазначені вище проблеми Україна за 15 років чинності для неї Конвенції вийшла на 5 місце серед 47 держав-сторін за кількістю поданих громадянами і організаціями приватного права заяв до ЄСПЛ (8 % у загальній кількості заяв до цього Суду), а з розрахунку кількості заяв на 10 тис. населення входить у першу трійку. Загальна кількість заяв, які перебувають на розгляді в цьому Суді щодо України станом на початок 2012 р., становила близько 11 тис. За даними ЄСПЛ, протягом 1997—2011 рр. щодо України ним було прийнято 822 рішень, в яких визнавалося порушення прав і свобод заявників, гарантованих Конвенцією. Із цих рішень 432 стосувалося порушення права на справедливий судовий розгляд; 259 — права на розумний строк провадження; 145 — права на ефективний судовий захист; 301 — захисту прав власності; 134 — права на свободу і безпеку тощо¹.

Дія п. 1 ст. 6 Конвенції про право кожного при вирішенні питання щодо його цивільних прав та обов'язків «на справедливий і публічний розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом» спочатку не поширювалася на процедури судового розгляду адміністративних спорів (тобто на сферу адміністративної юстиції). Та вже у 1971 р. ЄСПЛ у рішенні в справі «Рінгайзена проти Австрії» застосував широке тлумачення терміна «цивільні права», вжитого у п. 1 ст. 6 Конвенції, і фактично поширив право на справедливий та відкритий суд на сферу адміністративного провадження

¹ Див.: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/E58E405A-71CF-4863-91EE-779C34FD18B2/0/APERCU_19592011_EN.pdf (Тут і далі — переклад авторіє).

(оскарження актів адміністрації). Зокрема, в рішенні у цій справі (п. 94) ЄСПЛ зазначив: «Для того, щоб застосувати п. 1 ст. 6 Конвенції до випадку («оспорювання»), не обов'язково, щоб обидві сторони процесу були приватні особи... Формулювання п. 1 ст. 6 набагато ширше. Французький вислів «contestations sur (des) droits et obligations de caractère civil» охоплює всі справи, результат яких має вирішальне значення для приватних прав і обов'язків. Англійський текст «determination of ...civil rights and obligations» («визначення ...цивільних прав та обов'язків») підтверджує цю інтерпретацію. Характер законодавства, яке регулює визначення питання, як справа має бути вирішена (цивільне, господарське, адміністративне право і т.д.), та орган, який наділений юрисдикцією з цього питання (звичайний суд, адміністративний орган тощо), тому не має при цьому великого значення»².

Поширення юрисдикції ЄСПЛ на адміністративні правовідносини відбулося і завдяки правовим підходам, які були застосовані в його рішеннях у справах «Кеніг проти Німеччини» (1978)³ та «Фельдбрюгге проти Нідерландів» (1986)⁴.

Комітет міністрів Ради Європи, враховуючи те, що «ефективний судовий перегляд адміністративних актів з метою забезпечення захисту прав та інтересів приватних осіб є невід'ємним елементом системи захисту прав людини», нагадуючи про ст. 6 Конвенції про право кожного на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, та відповідну практику ЄСПЛ стосовно адміністративних спорів, 15 грудня 2004 р. на 909-й нараді заступників міністрів прийняв Рекомендацію REC (2004)20 щодо судового перегляду адміністративних актів. У ній передбачено запровадження в державах-учасницях Ради Європи та інших, які прагнуть стати такими і керуються верховенством права, принципів судового перегляду адміністративних актів (рішень, дій, бездіяльності публічної адміністрації), а також зроблено спробу визначити орієнтири бажаного розвитку адміністративної юстиції на європейському

просторі, щоб забезпечити кожній особі (фізичній, юридичній) право на ефективне судове оскарження актів адміністрації, які впливають на її права або інтереси.

В аспекті реалізації передбаченого в п. 1 ст. 6 Конвенції права кожного на справедливий судовий розгляд при визначенні державою (апаратом влади) його громадянських прав і обов'язків в адміністративному судочинстві в Україні підлягають захисту, крім самого права на неупереджений та в розумний строк судовий розгляд, гарантовані цим міжнародно-правовим актом основоположні свободи людини

Першою засадою в цій Рекомендації визначено те, що всі адміністративні акти мають підлягати судовому перегляду в національних правових системах. Такий перегляд може бути прямим або опосередкованим (непрямим). Суд повинен мати компетенцію здійснювати перегляд будь-якого порушення закону, включаючи відсутність в адміністрації повноважень, процедурні помилки або зловживання владою.

Отже, з урахуванням закріпленого в ст. 1 Конвенції принципу субсидіарності судочинства ЄСПЛ щодо національного вітчизняні адміністративні суди становлять базовий, провідний елемент європейської системи захисту прав і свобод людини та громадянина у відносинах з апаратом публічної влади. У зв'язку з цим вони повинні на сучасному етапі, в тому числі з метою зменшення кількості звернень від громадян України до ЄСПЛ, ширше оволодіти прецедентною практикою цього Суду щодо інтерпретації положень Конвенції до конкретних випадків правозастосування та використовувати її під час безпосереднього вирішення адміністративних справ.

В аспекті реалізації передбаченого в п. 1 ст. 6 Конвенції права кожного на справедливий судовий розгляд при визначенні державою (апаратом влади) його громадянських прав і обов'язків в адміністративному судочинстві в Україні підлягають захисту, крім самого права на неупереджений та в розумний строк судовий розгляд, гарантовані цим міжнародно-правовим актом такі основоположні свободи людини: свобода думки, совісті та релігії (п. 1 ст. 9); свобода вираження поглядів, право одержувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання держави (п. 1 ст. 10); свобода мирних зібрань і свобода об'єднань з іншими особами (п. 1 ст. 11); свобода пересування (ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції). Крім того, надзвичайно важливу частину юрисдикції національних органів адміністративної юстиції становлять справи

² Ringeisen v. Austria, Application No. 2614/65, Judgment of 16 July 1971 // <http://www.humanrights.is/the-human-rights-project/humanrightscasesandmaterials/cases/regionalcases/europeancourtofhumanrights/nr/638>

³ Див.: König v. The Federal Republic of Germany, Application No. 6232/73, Judgement of 28 June 1978 // <http://www.humanrights.is/the-human-rights-project/humanrightscasesandmaterials/cases/regionalcases/europeancourtofhumanrights/nr/550>

⁴ Див.: Feldbrugge v. The Netherlands, Application No. 8562/79, Judgement of 29 May 1986 // <http://www.humanrights.is/the-human-rights-project/humanrightscasesandmaterials/cases/regionalcases/europeancourtofhumanrights/nr/494>

з приводу встановленого ст. 3 Першого протоколу до Конвенції права особи на вільні вибори, якому кореспондується обов'язок держави-учасниці проводити вільні вибори з розумною періодичністю шляхом таємного голосування в умовах, що забезпечують вільне вираження думки народу у виборі законодавчого органу.

Верховний Суд України переглядає рішення національних судів у разі встановлення ЄСПЛ порушення Конвенції при вирішенні ними відповідних конкретних судових справ. У зв'язку з цим Верховний Суд є частиною механізму виконання нашою державою своїх міжнародно-правових зобов'язань

Питання застосування суддями національних судів прецедентної практики ЄСПЛ опрацьовувалося і в рамках діяльності Консультативної ради європейських суддів (КРЕС), яка у рішенні № 9 (2006) про роль національних судів в імплементації міжнародного та європейського права (пункти 26 і 45) зазначила, що «прецедентне право ЄСПЛ і у відповідних випадках Суду юстиції Європейського Співтовариства є орієнтиром у процесі створення Європейського права». КРЕС наголосила, що «судді в інтерпретуванні закону повинні, наскільки це можливо, інтерпретувати його таким чином, щоб це відповідало міжнародним стандартам»⁵.

Вважаємо, що слід звернути увагу на цілком слушну думку Голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів України І.Л. Самсіна про те, що Верховний Суд України має виступати рубіжним механізмом (інститутом) остаточної перевірки рішень національних судів на відповідність положенням Конвенції та практики Європейського суду з прав людини⁶. На жаль, цю функцію за чинним процесуальним законодавством Верховний Суд України не може виконувати повною мірою. Адже права на перегляд рішень касаційних судів із підстав неоднакового застосування ними одних і тих самих норм процесуального закону у подібних правовідносинах найвищий судовий орган в системі судів загальної юрисдикції на сьогодні позбавлений. Однак право на справедливий і неупереджений суд, яке захищається згідно із п. 1 ст. 6 Конвенції, є головним чином процедурним. Воно порушується, як правило, у зв'язку з грубим недотриманням судами в процесі судочинства вимог судових процедур (наприклад, відмова в доступі

до правосуддя, порушення розумних строків розгляду справ, розгляд справи незаконним складом суду тощо).

Очевидно, що зазначений стан справ має бути виправлений у контексті виконання взятих на себе Україною міжнародних зобов'язань та конституційного статусу Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції (ч. 2 ст. 125 Основного Закону).

За положенням п. 2 ч. 2 ст. 38 Закону від 7 липня 2010 р. № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» (далі — Закон № 2453-VI) Верховний Суд України має забезпечувати досягнення на національному рівні *restitutio in integrum* (поновлення права потерпілої сторони, яким вона користувалася до визнаного ЄСПЛ порушення Конвенції). Зокрема, Верховний Суд України переглядає рішення національних судів у разі встановлення ЄСПЛ порушення Конвенції при вирішенні ними відповідних конкретних судових справ. У зв'язку з цим Верховний Суд є частиною механізму виконання нашою державою своїх міжнародно-правових зобов'язань.

Загалом у справах адміністративної юрисдикції з часу прийняття КАС Верховний Суд України переглянув 10 справ після ЄСПЛ (у 2011 р. — першій половині 2012 р. — 3 справи). Це пояснюється тим, що адміністративна юстиція запроваджена в Україні з вересня 2005 р., і тому кількість порушень прав людини, гарантованих Конвенцією, в діяльності адміністративних судів порівняно зі сферами кримінальної та цивільної юрисдикції незначна. Крім того, доволі часто заявники, порушення прав яких в адміністративному провадженні встановлюються ЄСПЛ, задовольняються, отримавши відповідне визнання цього на європейському рівні та присуджену матеріальну сатисфакцію, і не звертаються до Верховного Суду для перегляду відповідних рішень національних адміністративних судів.

Так, Верховний Суд України постановою від 5 березня 2012 р. у справі № 21-441a11 задовольнив заяву Особи_1, скасував ухвалу Вищого адміністративного суду України від 24 березня 2006 р. у справі за позовом цієї особи до Головного управління Пенсійного фонду України в Луганській області та Луганського обласного військового комісаріату про визнання дій протиправними, і направив справу до зазначеного вищого спеціалізованого суду для

⁵ Див.: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE\(2006\)OP9&Sector=secDGH&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogge d=c3c3c3](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE(2006)OP9&Sector=secDGH&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogge d=c3c3c3)

⁶ Див.: Самсін І.Л. Проведення за винятковими обставинами в адміністративному судочинстві з огляду на практику Європейського суду з прав людини // Вісник Верховного Суду України. — 2010. — № 6. — С. 46.

вирішення питання прийняття касаційної скарги. Постанову Верховний Суд України прийняв, враховуючи необхідність відновлення порушеного права заявника на доступ до суду (п. 1 ст. 6 Конвенції), що було визнано ЄСПЛ у рішенні від 21 грудня 2010 р. на тій підставі, що Вищий адміністративний суд України неправомірно залишив без розгляду касаційну скаргу заявника⁷.

Визначені чинним процесуальним законодавством процедури перегляду Верховним Судом України рішень національних судів після ЄСПЛ не є досконалими. Так, згідно зі статтями 238—240 КАС заяви про перегляд рішень адміністративних судів України після визнання ЄСПЛ при судовому вирішенні відповідних справ порушення конвенційних прав або свобод приватних осіб мають подаватися до Вищого адміністративного суду, тобто до касаційного суду, який, як правило, і допускає порушення положень Конвенції при здійсненні судочинства в адміністративних справах на національному рівні чи не реагує на них. І саме вищий спеціалізований суд вирішує питання допуску такої заяви до провадження у Верховному Суді України.

Отже, особи, порушення прав або свобод яких констатовано в рішенні ЄСПЛ, не мають прямого доступу до правосуддя з метою *restitutio in integrum* у найвищому судовому органі в системі судів загальної юрисдикції України.

За наслідками розгляду справи після рішення ЄСПЛ, коли є підстави для задоволення заяви, згідно із ч. 3 ст. 243 КАС Верховний Суд України повноважний скасувати оскаржуване рішення повністю або частково і має право прийняти нове судове рішення або направити справу на новий розгляд до суду, який виніс таке рішення

Ще більше обмежено процесуальні можливості виконання Верховним Судом України своїх функцій як суду, який забезпечує на національному рівні поновлення порушених конвенційних прав осіб, після прийняття Закону від 20 жовтня 2011 р. № 3932-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розгляду справ Верховним Судом України», згідно з положеннями якого у ч. 4 ст. 240 КАС передбачено, що у разі встановлення Вищим адміністративним судом України порушення Україною міжнародних зобов'язань внаслідок недотримання національним судом норм

процесуального права перегляд справи здійснюється не Верховним Судом України, а колегією суддів суду касаційної інстанції (вищого спеціалізованого суду).

Чинне процесуальне законодавство, в тому числі й у сфері адміністративної юрисдикції, потребує суттєвого удосконалення з метою забезпечення ефективного виконання Верховним Судом України функцій *restitutio in integrum*, забезпечення спрямування діяльності усіх національних судів загальної юрисдикції на застосування конвенційних положень, захист прав і основоположних свобод, гарантованих Конвенцією

За наслідками розгляду справи після рішення ЄСПЛ, коли є підстави для задоволення заяви, згідно із ч. 3 ст. 243 КАС Верховний Суд України повноважний скасувати оскаржуване рішення повністю або частково і має право прийняти нове судове рішення або направити справу на новий розгляд до суду, який виніс таке рішення.

На недосконалість визначеного Законом № 2453-VI процесуального механізму реалізації Верховним Судом України функції перегляду справ у разі встановлення міжнародною судовою установою порушення Україною своїх зобов'язань звернула увагу Венеціанська комісія у спільному з Дирекцією зі співпраці Генеральної дирекції з прав людини та правових питань Ради Європи Висновку від 18 жовтня 2010 р. № 588/2010 до Закону № 2453-VI. Зокрема, у п. 34 цього Висновку зазначено, що «відповідно до нового Закону навіть скарга на підставі рішення міжнародного суду є предметом визнання її прийнятності відповідним вищим спеціалізованим судом. Запровадження такого порядку є кроком назад. Це без потреби ускладнює процедуру». Як наслідок, Венеціанська комісія рекомендувала Україні спростити

такий механізм, забезпечивши можливість прямого доступу до Верховного Суду України в зазначених випадках⁸.

Отже, очевидно, що чинне процесуальне законодавство, в тому числі й у сфері адміністративної юрисдикції, потребує суттєвого удосконалення з метою забезпечення ефективного виконання Верховним Судом України функцій *restitutio in integrum*, забезпечення спрямування діяльності усіх національних судів загальної юрисдикції на застосування конвенційних положень, захист прав і основоположних свобод, гарантованих Конвенцією.

⁷ Див.: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22547623>

⁸ Див.: http://www.fair.org.ua/content/library_doc/Venice_Com_October1.pdf

Останнім часом значно поширена й практика застосування Судовою палатою в адміністративних справах Верховного Суду України правових позицій ЄСПЛ під час перегляду судових рішень за підставою, передбаченою в ч. 1 ст. 237 КАС (неоднакове застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах).

Так, 31 січня 2011 р. Верховний Суд України, розглянувши в порядку письмового провадження адміністративну справу № 21-47a10 за позовом ЗАТ «Мукачівський ліскокомбінат» до Мукачівської об'єднаної державної податкової інспекції в Закарпатській області про визнання недійсним податкового повідомлення — рішення, відмовив у задоволенні касаційної скарги ОДПІ на рішення Вищого адміністративного суду України у цій справі. Постанова Верховного Суду України, крім посилань на відповідні норми законодавства України, також обґрунтована тим, що оскаржена ухвала суду касаційної інстанції узгоджується з практикою ЄСПЛ. А саме зазначено, що «в рішенні у справі «БУЛВЕС» АД проти Болгарії» (заява № 3991/03) від 22 січня 2009 р. ЄСПЛ визначив, що платник податку не повинен нести наслідків невиконання постачальником його зобов'язань зі сплати податку і в результаті сплачувати ПДВ другий раз, а також сплачувати пеню. На думку ЄСПЛ, такі вимоги стали надмірним тягарем для платника податку, що порушило справедливий баланс, який повинен підтримуватися між вимогами суспільного інтересу та вимогами захисту права власності»⁹.

Практика цього Суду як джерело права застосовувалася Верховним Судом України і при вирішенні значної кількості інших справ адміністративної юрисдикції.

Таким чином, прецедентна практика ЄСПЛ є неоціненною з погляду імплементації в національне законодавство, судову й адміністративну практику міжнародних стандартів захисту прав і свобод людини.

З огляду на наведене важливе значення в контексті послідовного використання національними судами під час вирішення справ має систематичне доведення до їх відома офіційно перекладених українською мовою рішень ЄСПЛ.

Слід зазначити, що в ст. 17 Закону № 3477-IV джерелом права для національних судів визначено будь-яку практику ЄСПЛ, а не тільки в

рішеннях у справах, ухвалених щодо України. Застосувати в державах-сторонах Конвенції практику ЄСПЛ щодо інших країн, у яких існують аналогічні принципові проблеми, рекомендував Комітет міністрів Ради Європи в підпункті «с» п. 4 Інтерлакенської декларації.

На сьогодні рішення найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції в Україні при вирішенні питань щодо усунення неоднакового застосування одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах фактично мають прецедентний характер

Створюючи умови для правильного застосування національними судами Конвенції та практики ЄСПЛ, за основу можна взяти рекомендацію державам-учасницям Ради Європи, наведену в підпункті «с» п. 1 підрозд. «Б» «Виконання Конвенції на національному рівні» Декларації про майбутнє Європейського суду з прав людини (м. Ізмір, 26—27 квітня 2011 р.): «Забезпечити, щоб програми професійного навчання суддів, прокурорів та інших правозастосовців, як і працівників сил безпеки, містили адекватну інформацію стосовно добре розвинутої практики Суду у відповідній професійній сфері діяльності».

Крім того, уваги заслуговує і пропозиція, яка міститься в підпункті «b» п. 2 розд. «Виконання» цієї Декларації, про те, що слід «обміркувати доцільність запровадження процедури, котра дозволяла б вищим національним судам звертатися до Суду за дорадчою думкою».

Процедуру отримання попереднього рішення, на нашу думку, варто було б запровадити і в процесуальному законодавстві України (щодо вертикалі національних судів) у частині відповідних повноважень Верховного Суду у справах усіх судових юрисдикцій. Тим більше, що на сьогодні рішення найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції в Україні при вирішенні питань щодо усунення неоднакового застосування одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах фактично мають прецедентний характер (надалі ними обов'язково мають керуватися при вирішенні відповідних питань щодо застосування цих норм права усі суб'єкти владних повноважень, а також суди). Крім того, дуже важливо, щоб у найбільш складних випадках Верховний Суд України міг отримати й преюдиційну думку щодо захисту прав і свобод особи на національному рівні згідно з конвенційними стандартами ЄСПЛ.

⁹ Див.: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14222198>